

De januskop van de diplomatie

Rik Coolsaet

Ik heb er geen goede verklaring voor, maar de voorbije maanden zagen we een vloedgolf (nu ja, een vloedgolfje) van nieuwe publicaties over de diplomatie. Het kan een slecht voorteken zijn dat zovelen zich uitgerekend vandaag op dit onderwerp stortten. Een mogelijke verklaring kan zijn dat, net zoals postume lofredes, het subject is overleden en daarom de hemel in wordt geprezen. De recente gebeurtenissen, van Kosovo tot Centraal-Afrika, staven de indruk dat de diplomatie vandaag niet echt de geprefereerde manier is om conflicten op te lossen. Je kan de nieuwe interesse voor de diplomatie echter ook positiever interpreteren. Precies omwille van de schijnbare machteloosheid ervan zijn velen gaan beseffen dat het oude instituut niet dood is, maar daarentegen behoefte heeft aan een nieuwe jeugd. De nieuwe belangstelling ervoor kan dan gezien worden als het teken dat velen besloten hebben hun steentje daartoe bij te dragen.

Nu bestaat er wat onduidelijkheid over het begrip 'diplomatie'. Dikwijls worden 'diplomatie' en 'oorlog' als elkaars tegengestelde beschouwd. Af en toe wordt het gebezigd als synoniem van buitenlands beleid van een staat. Soms wordt het verengd tot 'dé carrière'. Sommige auteurs breiden het daarentegen uit tot de organisatie van de wereld.

Eigenlijk zijn al die definities een beetje juist, maar ook een beetje onjuist, want onvolledig. Dat maakt de bundel opstellen, door Jan Melissen verzameld onder de simpele titel *Diplomatie*, zonder de minste twijfel tot de meest lezenswaardige onder de reeks van recente publicaties. Melissen is een Nederlands academicus die aan de universiteit van het Britse Leicester een internationaal netwerk coördineert van academici en practici in de diplomatie. Nu bestaan er wel meer van dit soort netwerken, maar dat van Leicester bundelt, meer dan de overige, origineel en historisch onderzoek met voor de vakman bruikbaar materiaal en voor de geïnteresseerde leek erg toegankelijke literatuur. Melissens *Diplomatie* is zonder meer de beste nederlandstalige inleiding tot het onderwerp.

Met zijn bundel schrijft Melissen zich in een oude traditie in, die teruggaat tot ver in de vijftiende eeuw, bij de geboorte van de moderne staat. De diplomaat, zo kon toen al gehoord worden, was er niet alleen om zijn vorst en diens belangen te dienen, maar hij was ook een dienaar van de vrede en de belangen van de hele internationale gemeenschap. Diplomatie moet dus terzelfder tijd op twee manieren worden gezien, namelijk als een instrument van het buitenlands beleid van een staat, maar ook als een instituut van de internationale gemeenschap als geheel. De eerste zou je de klassieke benadering kunnen noemen, die bijna automatisch wordt geprefereerd door de mensen die in de diplomatieke praktijk staan. De tweede vind je bij academici die op zoek zijn naar structurele processen en daarbij soms de inbreng van actoren van vlees en bloed soms gemakshalve over het hoofd zien.

In Melissens bundel komt een schare uitgelezen auteurs aan het woord die elk op hun manier de beide invalshoeken van het diplomatieke bedrijf belichten. De ene dimensie, namelijk diplomatie als het 'glijmiddel' van de statengemeenschap, inspireert bijvoorbeeld de bijdrage van de Utrechtse historica Anique van Ginneken over de oude en de nieuwe multilaterale diplomatie. Haar stuk doet alvast beseffen dat wat wij vandaag soms te gemakkelijk als nieuw beschouwen, ook in het verleden al aanwezig was. Reeds in de negentiende eeuw oefende de publieke opinie een aanzienlijke invloed uit op de internationale besluitvorming. Bij haar beschrijving van de rivaliteit tussen de Volkenbond en de grote mogendheden ga je uiteraard onmiddellijk denken aan het huidige Amerikaanse wantrouwen in de Verenigde Naties. Ook al waren en zijn de staten nog dikwijls doorslaggevend in de multilaterale diplomatie, toch constateert van Ginneken dat deze het soms haalt van de soevereine staat.

Even *to the point*, zoals meteen zal blijken, is de bijdrage van Clingendael-directeur Alfred van Staden die de spanning beschrijft tussen de diplomaat te velde en zijn departement. Dat is een

fenomeen van alle tijden, merkt hij terecht op. Misschien is hij daarbij wat te streng voor de 'thuiswerkers', die hij (Barbara Tuchman citerend) een groot vermogen toeschrijft om te geloven wat zij wensen te geloven.

Eén geprivilegieerd getuige zal van Staden alvast gelijk geven. De Belgische diplomaat Jan Hollants Van Loocke heeft het inderdaad steeds knap lastig gehad met 'Brussel'. In zijn, soms geestige en spitse, memoires omschrijft hij zichzelf als een onconventionele eend in de diplomatieke bijt. Voormalig koloniaal ambtenaar en vervolgens diplomaat in zowel bilaterale als multilaterale posten, klimt hij desondanks op tot de hoogste diplomatieke functie, die van directeur-generaal van de politiek. Uit die functie neemt hij echter ontslag als gevolg van een uit de hand gelopen bemiddelingspoging met een Palestijnse terreurorganisatie om Belgisch gijzelaars vrij te krijgen.

De manier waarop zijn minister en de gehele regering de zwarte piet doorschoof naar de betrokken diplomaten, versterkte Hollants Van Loocke in zijn minachting voor de politici. Zijn hele carrière lang heeft hij het moeilijk gehad met 'het doorlopend onsamenhangend buitenlands beleid', dat naar zijn mening al te zeer bedacht wordt 'vanuit binnenlandse politieke overwegingen'. Goed in zijn vel voelt hij zich enkel met collega's en andere 'wereldburgers', die de 'bekrompenheid' van de nationale politiek achter zich kunnen laten.

Gelukkig vertelt hij zijn wedervaren met heel veel zin voor relativering (hij noemt zich bijvoorbeeld een 'bescheiden versie van Kuifje in Congo'). Dat maakt veel goed, zodat zijn relaas nooit een Calimero-gevoel opwekt. Toch slaat hij soms de bal wel erg mis, omdat hij alles wil bekijken vanuit de bril van de in zijn ogen zo verfoeilijke 'verbinnenlandsing van de buitenlandse politiek'. Wat Hollants illustreert, is niets anders dan de spanning waar van Staden het over had. Dat is dus geen Belgisch verschijnsel, zoals uit Hollants' mémoires zou kunnen afgeleid worden. Bovendien is het geen recent verschijnsel, precies omdat in haar eerste dimensie de diplomatie steeds de voorzetting is van de binnenlandse politiek van een staat met andere middelen (ik parafraseer von Clausewitz).

Hollants' relativerende beschrijving van de invloed van de diplomaat te velde moet echter voor ogen worden gehouden bij de lectuur van een heel andere publicatie. Als bekroning van een tien jaar oude inspanning, gelanceerd door voormalig minister van buitenlandse zaken Pierre Harmel, is de Koninklijk Academie van België begonnen met de publicatie van wat ooit de geheime en vertrouwelijke diplomatieke stukken waren uit de periode 1940-1960. In een reeks van negen delen worden de basisstukken van het Belgische diplomatieke optreden in deze periode voor het eerst publiek gemaakt.

Deze stukken werden geselecteerd in functie van een basisstelling, namelijk dat het buitenlands beleid van ons land vanaf het begin van de tweede wereldoorlog evolueerde van onafhankelijkheid naar interdependentie en multilateralisme. De twee eerste delen behandelen de regering in ballingschap in Londen en de defensiepolitiek tussen 1941 en 1960. Komen later nog aan bod: Europa, de Verenigde Naties, de koloniale politiek, e.a.

Het is een welgekomen publicatie. In onze buurlanden staat de declassificatie van diplomatieke stukken doorgaans veel verder. Deze reeks zal uitgroeien tot een standaardreferentiewerk bij het onderzoek naar het buitenlands beleid van België. Maar één zaak mag niet over het hoofd worden gezien (vandaar de verwijzing naar Hollants' frustraties): het buitenlands beleid is slechts ten dele het gevolg van beslissingen genomen in het ministerie van buitenlandse zaken. De correspondentie tussen de diplomaten en het ministerie geven dus slechts een beperkt (en soms marginaal) zicht op de vorming, de bronnen en de doelstellingen van dat beleid. Diplomatieke stukken moeten met andere woorden gelezen worden met de nodige omzichtigheid en mogen zeker niet beschouwd worden als het ultieme bronnenmateriaal.

Het laatste hier besproken werk over de diplomatie situeert zich helemaal in de tweede dimensie. Het gaat hier om een reeks vraaggesprekken met hoofdrolspelers die, 'als voorhoedespelers van de

wereldgemeenschap', in de vuurlinie worden gedropt om lokale brandhaarden te blussen. NRC-journalist Robert van de Roer tracht in zijn gesprekken met mensen zoals Holbrooke, Boutros-Ghali, Kofi Annan, David Owen, e.a. te polsen naar de invloed van het individu op de 'logge machinerie van de internationale politiek'. Een definitief antwoord krijgen we niet, maar van de Roer merkt wel op dat de maakbaarheid van een overzichtelijke wereldorde vooralsnog een illusie is gebleken.

Is dat het eindoordeel over de diplomatie ? Diplomatie heeft te maken met macht en belangen, maar ook met idealen. Vandaag heb je soms het gevoel dat de balans teveel naar het eerste overhelt en dat 'de' diplomatie teveel beheert en te weinig innoveert. Maar dat hoeft niet altijd zo te zijn. Wie van oordeel is (en ik behoor daartoe) dat de internationale samenleving niettemin maakbaar is en dus ook het resultaat is van de inspanningen van mensen van vlees en bloed, kan aan de hand van deze recente publicaties alvast wat vingeroefeningen doen.

Jan Melissen (red.), *Diplomatie. Raderwerk van de internationale politiek*. Assen, Van Gorcum, 246 blz.

Jan Hollants Van Loocke, *Vogelvrij. Herinneringen van een diplomaat*. Leuven, Van Halewyck, 1999, 335 blz.

Belgische Diplomatieke Stukken 1941-1960. Brussel, Koninklijke Academie van België, 1998. Deel 1, De Belgische regering te Londen (1941-1944), 496 blz. Deel 2, Defensie (1941-1960), 583 blz.

Robert van de Roer, *Frontdiplomaten. Confrontaties met internationale hoofdrolspelers*. Amsterdam, Balans, 1999, 205 blz.

(*De Standaard der Letteren*, 24 augustus 2000, pp. 4-5)